

Ravel Kodrič

Jožko Schiff ponudil VOS-u vesti »o slehernem koraku vaših (ni dejal 'naših!') nasprotnikov«

2/4

[Masten tisk in opombe v oglatih oklepajih sredi dokumentarnega gradiva v poševnem tisku so avtorjeve]

Vsekakor pa je o Schiffu in o njegovih ilegalnih poteh marsikaj vedel eden najboljših obveščevalcev OF na Goriškem, tržaški Jud češkega porekla dr. Marcello Taussig (nazadnje je še sam padel kot žrtev političnega, šovinističnega in celo antisemitsko obarvanega sumničnega v lastnih vrstah). Kake tri tedne po Schiffovi usmrtni tvrtvi je nadrejenim pri okrožnem komiteju KPS za Goriško 17. maja 1944 – prav na dan izida prvega zapisa v Goriškem listu – poročal (v italijanščini: prevod je moj,

vanskega mornariškega oficirja). Ker Schiff ni mogel prejemati denarja od staršev, kajti bili so internirani ali pa oddaljeni [verjetneje preprosto revni], **mu je Vuk mesečno dostavljal nekaj denarja prek žene Dani** [ni dano vedeti, ali si ga je odtrgoval od svojih mesečnih prejemkov pri založbi SIGMA ali pa mu ga posredoval iz siceršnjih virov]. V celici je Vuk študiral in pisal, pač pa so med vsakodnevnim sprehodom tekle živahne razprave. **Dr. Vuk je neposredne vesti iz zunanjega sveta**

Badoglievi vladi, dodobra podkoval. Narkar je bil Schiff premeščen v [jetnišnico v kraju] Castelfranco Emilia, odkoder je bil februarja 1944 izpuščen po posredovanju hrvaškega Rdečega križa, ker mu je prisrbel propustnico Poslaništva hrvaške vlade [pač ustaške NDH]. **Potem ko je prebil 15 dni v Trstu pri Vukovih, se je podal v Gorico in me celo prišel obiskat v Renče. Ko sva se vnovič srečala, me je zaprosil, naj mu prisrčim našo propustnico in sicer 'takšno, kakršno je imel Vuk', narkar sem mu dejal, da bi ponjo moral, tako kot je to storil pokojni Vuk, na okrožje [mišljen je okrožni odbor OF], da mu jo tam izdajo.**

Schiff mi je pripovedoval, kako je šele avgusta 1943 prestopil na partizansko stran, češ da naj bi nad vsakršnim pomslekom moral prevladati narodnostni moment, ter da bi prav rad sodeloval z nami na terenu **'glede na to, da je prijateljval z dr. Jazbecem [Ernestom] in s Kogejem [Jožetom] in je z njima svoj čas deloval v nacionalističnem ključu. Zdaj bi lahko – je nadaljeval – ta znanstva izkoristil in vam zelo koristil s poročanjem o slehernem koraku vaših (ni dejal 'naših!') nasprotnikov'.**

Nato se je zgodilo, da se je Schiff zašel v Renče, češ da se boji ostati v Gorici, ker ga Bela garda dobro pozna in se boji, da bi ga likvidirala.

Zanimiva nadrobnost: **Schiff je zapustil Trst natanko dan pred ubojem dr. Vuka in njegove žene** (to je 9. 3. 44) in povedal mi je [Schiffova izjava je potentakem v nasprotju z Zavadlavovim mnenjem bila vendarle ... »zadokumentirana«], **da je ravno 9. 3. dopoldne, ko sta se z Vukom podala na cesto, da bi obiskala nekoga odvetnika, opazil, da jima sledijo neki neznanci.** Dejstvo je, da je zastran teh dogodkov zapisal, da ga pospremimo v brigado, da bi se pogovoril z dr. Wilfanom [Jožo], 'Matajurjem' [nerazvozlano ilegalno ime partizanskega voditelja], Kocbekom in drugimi. Res se je napolil, a ga v Čepovanu ni bilo, pač pa je prišel dol v Gorico, se tam ustavil za en dan, nato pa nam prišel v Renče povedat, da je moral 'hajkati' iz Čepovana, kar pa ne drži, in da je zdaj želel nazaj v brigado. **V Gorici se je zanesljivo vnovič sestal z dr. Jazbecem, glede ostalega pa prosim, da preberete zadevno poročilo VDV-ja.»**

Pa preberimo še mi »zadevno poročilo VDV-ja« za Gorico; v zelo okorni slovenščini – značilni za razmere med Slovenci na Primorskem po 20 letih prepovedi šolanja v materinščini – ga je spisal in podpisal Vladislav Pahor – Venček:

»Na Položaju dne 5. 6. 44

O.K. [Okrožnemu Komiteju] K.P.S. za Goriško

Prispel mi je neki vaš dopis na katerim me uprašate poročilo o likvidaciji Jožeta SCHIFFA.

Dne 13.3.44 [bilo je v resnici 13. aprila] smo imeli pripravljen teren za izvršiti neko akcijo na izdajalca Jazbeca. Postavili smo dve zasede met katerimi sem bil tudi jast.

Okrok 7 ure zvečer pride tov. Schiff na naš položaj in nas upraša da kaj delamo? Odgovorili smo da gremo v Kino, rekel je, saj jast dobro vem da čakate Jazbeca, saj sem jast pripravil teren, in nato je otšel.

Ko smo šli spet drugo Soboto [15. aprila 1944] na isti položaj, so nas že čakali fašisti, prišli so do nas in nas hoteli ligitimirati, ali mi se nismo pustili, so [ročno popravljene tipkopis v »smo«] začeli streljati.

Zbežali smo ven iz Gorice in šli naravnost v Renče, in tam na vkas tov. Stjen-

Nacistična prvaka Odilo Globočnik in Friedrich Rainer na Dunaju leta 1938

ke [Stojana Plahute] in Zdenkota [Zavadlavlava] smo aretirali Schiffa.

Bil je zaslišan odi tov. Zdenkota, Stjenke, Marjana [še nerazvozlano ilegalno ime], Danilota [še nerazvozlano ilegalno ime] in še nekih Drugih. Na zaslišanju je pripoznal samo da je BEGA [pristaš bele garde], drugega ni hotel pripoznati in kjer [sic] so prišli kurirji iz Krasanam javiti da grede Nemci tov. Zdenko ga je likvidiral [verjetneje zgolj odredil njegovo likvidacijo; glej spodaj].»

A o zapletu s Schiffom ob dveh neuspelih zasedah na dr. Jazbeca premoremo tudi pozneje, izdatnejše, popolnejše in

Iz Goriškega lista 17.5.1944: Sturbannführer Tauss pripenja 6.5.1944 v Gorici instruktorju primorskih domobrancev SS-Untersturmführerju Kurtu Franzu odlikovanje železnega križa II. razreda

vil s pestjo [stisnjena pest ob čelu je bil komunistični pozdrav]. Venček in Santin sta se s kolesom odpeljala proti Štandrežu, jaz pa proti Solkanu. Venček je šel prvi, za njim pa Santin. Italijanski fašist se je v momentu našega razhoda pripeljal mimo s kolesom. Opazil je pozdrav in razhod. Ko je krenil proti nam, je nekaj zavpil. Mi smo se odpeljali. Santin je še na fašista streljal. Jaz sem šel s kolesom naprej in ne vem, kako je bilo z onima. Meni je eksplodirala zračnica, narkar sem bil prijat. Jaz sem bil odpeljan v kasarno Milicie Fasista [sic].

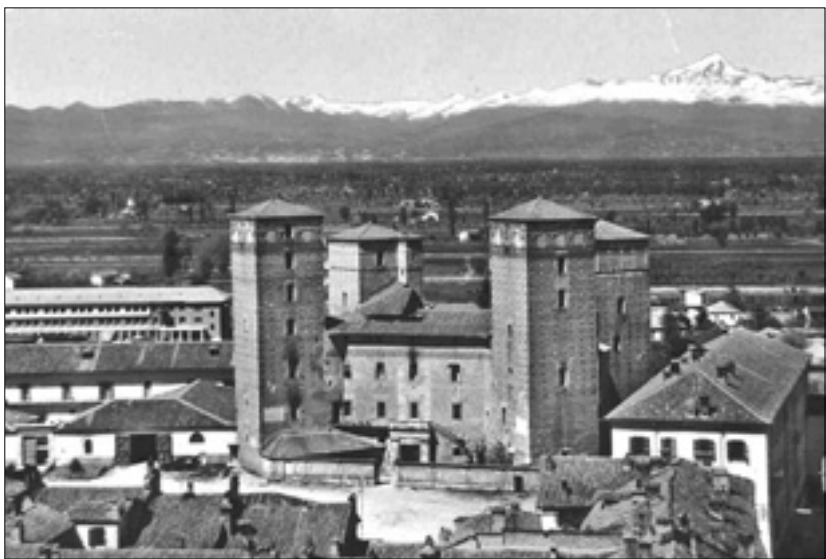
Z onima je bila stvar sledeča:

Nadaljevala sta pot proti Štandrežu. Santin je bil sam in je bil na bloku zastavljen ali je kljub temu nadaljeval pot. V tem času so imeli Nemci vaje in so ga zajeli v vasi Sovodnje. Bil je obešen istočasno z nekim VOS-ovcem [Njegovanom Mozetičem – Sočanom], tudi iz naše skupine, ki so ga prijeli nekje v Vrtojbi. Venček je bil na bloku prijat in odpeljan na SD [Sicherheitsdienst, pač na sedež nemške varnostno-obveščevalne službe] oz. Gestapo. Naslednjega dne se je javil v Renče.

Akcijo je vodil Santin.»

Zasliševalec: »Kdo je akcijo provalil [povzročil, da je spodletela]?»

Zavadlav: »Radi osumljenja je bil aretirani neki Štik ali slično ime [Schiff], doma iz Gorice. Aretiran je bil v Biljah. Sumili smo radi tega, ker je on vedel za to akcijo. Njemu nismo mnogo zaupali, dal pa nam je podatke o njem [namreč o dr. Ernestu Jazbecu]. Pri zaslišanju je nekaj priznal, konkretno pa to akcijo ne, a je bil vseeno likvidiran. Likvidiran je bil isti večer kot aretirani, t.j. isti večer, ko je bila preko dneva akcija [15. aprila]. Dokaz, da je bilo nekaj objavljeno v Primorskem dnevniku [sic: lapsus linguae, mislil je očitno na tu že navedeno pisanje v domobranskem Goriškem listu; upoštevati je najbrž treba duševno stanje zaslišanca]. Ta list je pisal, da je bil on sodelavec VOS-a in še nekatere stvari, kot jih je vedel samo Stojan [Plahuta – Stjenka] ali on sam. Likvidiral ga je Car [Ivan Sulič; Zavadlav ga je v nekem

Jetnišnica v Fossanu, kjer je prestajal zaporno kazen dobršen del obsojencev II. Tržaškega procesa

okrogli oklepaji in podčrtani poudarki so izvorniku) takole:

»S Schiffom in svojim najboljšim prijateljem dr. Stankom Vukom smo prebili skupaj v ječi približno 3 leta. Schiff (z matično številko 129) je prispel nekje februarja 1942 in po tistem, ko je prebil 3 dni v prvi veliki jetniški sobani na desni, se je sporekel z jetniki s tržaškega procesa (iz skupine izobrazencev), ker so jih razdvajale različne težnje. Schiff se je o marsičem prekal z Udovičem (z nami), z dr. Zdravkom Millom (prebežnikom iz ječe v Švici in članom Mihailovičeve skupine [meni neznan oseba], z dr. Slavojem Slavikom (z nami) [njemu posvečeno geslo v PSBL podatka o Slavikovem prestajanju kazni v Fossanu ne beleži, prav tako ne kake njegove nagnjenosti h komunizmu], s Štefanom Lovrečičem (bil je nacionalist, a ne vem, kam se je zdaj nagnil) [predvojni odbornik slovenskih zadrug in finančnih ustanov v Trstu], z Dragom Štoko (politikomisarjem 1. bataljona Kosovelove brigade, padlim), z Vladijem Mankočem (ki je obračal plašč po vetru), s prof. Pepijem Kosovelom, z Vidkom Vremcem (enim naših najboljših), z dr. Tonijem Daneuom, z Milanom Bolčičem [dolgoletnim povojnim časnikarjem pri Primorskem dnevniku] in drugimi.

Ko nam je Schiff razkladal o sebi, je dejal, da je bil spočetka brivski vajenec, da so mu nato duhovniki pomagali do šolanja v semenišču in bi še sam postal duhovnik, da se ni nazadnje odločil za študij medicine.

Politični nagib, ki mu je nakopal zaporno kazen, je vohunstvo (po čl. 258 fašističnega kazenskega zakonika) in vojaška pomoč sovražniku.

Po nekajdnevnih razpravah v veliki jetniški sobani se je Schiff izgovoril potrebo po študiju in je uspešno zaprosil za premeštev v celico in s tem izgubil neposreden stik z jetniškimi sobanami, tako da je lahko s sojetniki občeval le še ob nedeljah pri maši.

Pozneje se je po njegovem zgledu še marsikdo umaknil v celico, naj posebej omenim pokojnega dr. Vuka, dr. Slavika in komodorja Iva de Preradovića (jugoslo-

prejemal bodisi od žene kot tudi sicer, poznal je v grobih obrisih zunanje stanje in dejansko se je vsa skupina izobrazencev malone v celoti preusmerila v OF.

Po 25. juliju lani [1943, po padcu fašizma in aretaciji Mussolinija] so se jetniške sobane in celice odprle in politični jetniki so ves dan skupaj razpravljali. Medtem ko se je Vuk v pričakovanju dogodkov vrnil v skupno sobano, je Schiff ostal v celici. Ko je Badoglio 22. avgusta odredil izpustitev čistih političnih jetnikov iz zapora (kaznovanih zavoljo organizacije, propagande in obujanja [razpuščenih protifašističnih strank] na osnovi členov 270,

Primorski domobranci na podčastniškem tečaju na Devinskem gradu

271, 272 in 265 fašističnega kazenskega zakonika), je Schiff pristopil h komunističnemu kolektivju skupaj z Dalmatinci, Slovenci in Hrvati, ki so ostali v ječi in izpovedovali komunistične nazore. Medtem ko je 11. septembra [tretji dan po kapitulaciji Italije] polovica političnih jetnikov zbežala iz zapora, sta bila Schiff in Vuk poleg nekaterih drugih spet ujeta. Schiff je vztrajal v komunističnem kolektivju, češ da ga je prof. Sereni [Emilio Sereni, partizanski vodja, profesor ekonomske zgodovine, poznejši minister v dveh De Gasperijevih vladah], komunist, ki je pozneje iz Fossana pobegnil, ker je imel postati minister v

Emilio Sereni, Schiffov in Vukov sojetnik v Fossanu, minister iz vrst KPI v 2. in 3. De Gasperijevi vladi

mestoma drugačno pričevanje samega Zdenka Zavadlava pred UDB-inimi zasliševalci 1.10.1948:

»Pri akciji [15. aprila 1944] so sodelovali Santin [Vladimir Santini], Venček, neki VOS-ovec in še en informator. Santin je bil komandant grupe za Gorico. Jazbec bi po naših podatkih moral priti z vlakom. Z namenom likvidirati Jazbeca smo prišli v Gorico popoldne. Načrt je bil, da se ga čaka v neki hiši pri kolodvoru (južnem) in zunaj hiše proti Solkanu. Kdo je čakal pri eni ali drugi zasedi, se ne spominjam. Jaz sem se zadržal pri zasedi pro-

Visoki komisar Jadranskega Primorja dr. Friedrich Rainer pri pregledu domobranske enote spomladi 1944

ti Solkanu. Po končani akciji, ki se je končala radi tega, ker Jazbeca ni bilo, smo se sestali Venček, Santin in jaz pred neko gostilno. Venček je čakal v gostilni, s Santinom pa sva odšla k nekemu profesorju na razgovore. Profesor [prof. Rado Bednarik, radi priprave srečanja z Jožo Vilfanom] je politično pripadal sredini. Razgovor sva imela in je trajal približno četrt ure. Stanovanje tega profesorja, kjer sva imela razgovor, je bilo odmaknjeno od te gostilne cca 100 metrov v drugi ulici. Po razgovoru sva se vrnila do gostilne, kjer smo našli Venčka. Tu smo se nameravali raziti in me je Santin v tem momentu pozdra-

spisu s konca 80. let označil kot »popolnega anarhista«, kljub temu pa naj bi imel po prvotnem načrtu naslediti padlega komandirja Santina]. Aretirali so ga nekatere iz grupe.

Z obveščevalne strani sem bil za to akcijo odgovoren jaz. Tudi za to [sic], ker so te grupe pripadale oziroma so bile podrejene O[krožni] K[omisiji] VOS, katerega sem bil član.»

A preden bi se prenaglili z ne ravno laskavo sodbo o nesrečnem Jožku Schiffu, bo najbrž prav, da nepristransko prisluhnemo še njegovim lastnim besedam.

(Nadaljevanje sledi)